

particular, it was emphasized that the Social Democrats attach equal importance to these fundamental principles and understand their interdependence. Contrary to this view, liberals and conservatives favor individual liberty at the expense of justice and solidarity, while the Communists claim to have achieved equality and solidarity, but at the expense of freedom.

The Manifesto of the Liberal International declared the concept of equality of opportunity, according to which each individual should be guaranteed equal chances to succeed in life, and focused primarily on the principle of freedom in accordance with the classical principles of liberalism. In particular, the following liberal principles were proclaimed: independence of thought; respect for the human personality and the family as the foundation of society; the state is only a tool of the community; it must not assume a power which is contrary to the fundamental rights of citizens and to the conditions necessary for a responsible and creative life, namely: personal freedom, guaranteed by the independence of the administration of law and justice; freedom of religion and freedom of conscience; freedom of speech and the press; freedom to associate or not to associate; free choice of classes; the possibility of full and varied training, according to ability and regardless of birth or means; the right to private property and the right to start a separate enterprise; free choice of consumers and the opportunity to take full advantage of the productivity of the soil and the human industry; protection against disease, unemployment, disability and old age; equality between men and women. These rights and conditions can only be guaranteed by true democracy.

Conclusions. *Defining in the conception of the equality principle of the Communist, Socialist and Liberal Internationals of the twentieth century there is a balance between equality and freedom. In particular, the limits of freedom and, accordingly, the content of the concept of equality are largely determined by the hierarchy of moral and legal values of a particular political community over a period of time. It is also important to emphasize that the genesis of the concepts of the principle of equality in the programming documents of three influential international political organizations of the twentieth century was conditioned by a complex and contradictory process of becoming European democracy. The triumph of the social-democratic and liberal concept of equality and its consolidation in the constitutions of most European countries in the second half of the twentieth century contributed to the deep disappointment of the general public of the European community with the totalitarian and authoritarian forms of government and the socio-economic progress of states with democratic forms of government.*

Key words: *equality principle, Communist International, Socialist International, Liberal International, freedom, equality, formal equality, factual equality, equality of results, equality of opportunity, egalitarianism.*

DOI: 10.33663/0869-2491-2020-31-169-179

УДК 340.5:340.15:347.2/.3

О. О. МАЛИШЕВ,

кандидат юридичних наук*

ORCID: 0000-0002-5796-7808

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА В ЮРИДИЧНОМУ СВІТІ РЕЧЕЙ

У статті робиться спроба дослідити історико-юридичне і філософське підґрунтя понять «культурна спадщина» та «культурні цінності» через їх зв'язок з мовою та традиціями континентального речового права, що є своєрідним описом всієї

* **Malyshev Oleksandr**, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.)

повноті світу в юридичних категоріях. Зроблено висновок про вирішальний вплив романської правової традиції і передусім французької цивілістики як на корені, так і на формування сучасного бачення поняття культурних цінностей. Відповідні доктринальні засади видаються загалом продуктивними для системного та органічного розуміння права культурної спадщини.

Ключові слова: історико-юридичне підґрунтя, культурна спадщина, культурні цінності, культурні блага, майнові блага, речі, речове право.

Малышев А. О. Культурное наследие в юридическом мире вещей

В статье делается попытка исследовать историко-юридические и философские начала понятий «культурное наследие» и «культурные ценности» через их связь с языком и традициями континентального вещного права, являющегося своеобразным описанием всей полноты мира в юридических категориях. Сделан вывод о решающем влиянии романской правовой традиции и, прежде всего, французской цивилистики как на истоки, так и на формирование современного видения понятия культурных ценностей. Соответствующие доктринальные основы представляются в целом продуктивными для системного и органичного понимания права культурного наследия.

Ключевые слова: историко-юридическое основание, культурное наследие, культурные ценности, культурные имущества, имущественные блага, вещи, вещное право.

Malyshev Oleksandr. Cultural Heritage in Juridical World of Things

This article deals with the concepts of cultural heritage and cultural property from the standpoint of legal history and philosophy. Researcher analyses the connection of these concepts both with the language and with traditions of the civil law system as an autonomous descriptive instrument for material world. Paper concludes that the Romance law tradition and, particularly, the French doctrine of the civil law had a determining impact on the roots and on the formation of the modern vision of cultural property. Hence, such doctrinal foundations seem to be efficient for a systematic and organic comprehension of the heritage law.

Key words: legal historic basis, cultural heritage, property, cultural property, biens culturels, things, property law.

*Denique si minimas in partis cuncta resolvit
cogere consuesset rerum natura creatrix,
iam nihil ex illis eadem reparare valeret.*

*Зрештою, якби творча природа речей
допустила поділ цілого на найменші
частинки, то вже нічого з них
відтворити було би не сила.*

(Тит Лукрецій Кар «Про природу речей»
(I, v. 628–630)).

Актуальність теми. На роздуми щодо окресленої проблематики нас надихнула дискусія із розробниками проєкту закону України «Про культурні товари» (відомий також під пізнішою назвою як проєкт закону України «Про предмети культури»). На час написання статті внесення документа до Верховної Ради України досі лишається можливим у осяжній часовій перспективі. Однією з новацій проєкту є повсюдна заміна терміна «культурні цінності», що вживається у великій низці законодавчих актів України, на термін «культурні товари»¹ (у пізнішій редакції – «предмети культури»). Розробники

пояснюють вибір терміна тим, що Регламент Ради ЄС 116/2009 від 18 грудня 2008 р., який по суті є основним актом європейського законодавства у царині переміщення культурних цінностей, в англomовному варіанті має назву «On the export of cultural goods», а одним зі значень слова «goods» є «товари». Російською мовою назву регламенту було офіційно перекладено саме так: «Об экспорте товаров культурного назначения», що з огляду на тяглість традиції термінологічного запозичення у російських колег могло вплинути й на використання відповідних термінів українським законодавцем. Той факт, що значна частина культурних цінностей за законодавством України є *res extra commercium*, тобто речами, вилученими з цивільного обігу, а значить такими, що не можуть вважатися товаром, не став переконливим аргументом для розробників законопроекту.

Проектом пропонується, крім того, вилучення із музейного та архівного законодавства вказівок на зв'язок із законодавством про охорону культурної спадщини. Розробники прямо зазначають, що поняттям «культурна спадщина» у законодавстві України охоплюється лише нерухома культурна спадщина, а отже поняття культурної спадщини та культурних цінностей ніяк не перетинаються. Все це створює загрозу поглиблення термінологічних суперечностей, що в підсумку може призвести до втрати концептуальної цілісності законодавства про культурну спадщину.

Огляд літератури. До проблематики розмежування понять «культурна спадщина», «культурні цінності», «культурне надбання», «пам'ятки культури» тощо зверталася велика кількість дослідників. Для нашої роботи особливе значення мають попередні ґрунтовні розвідки В. І. Акуленка², а також дисертації О. А. Менської³ А. О. Романюк⁴ та В. Ф. Зверховської⁵, безпосередньо присвячені проблематиці цивільно-правового розуміння культурної спадщини та культурних цінностей. В кожній з цих дисертацій по-своєму робиться спроба описати право культурної спадщини мовою цивілістики, що дає змогу розглядати культурне надбання як частину цілісної юридичної моделі світу в цивілістичному розумінні. Враховуючи досвід попередників, спробуємо передусім запропонувати авторське бачення відповідних проблем, базуючись не стільки на догматичному аналізі положень сучасних юридичних документів, скільки на дослідженні історичних коренів основних дотичних понять у контексті правового світогляду відповідних часів.

Постановка проблеми дослідження. Норма ст. 54 Конституції України передбачає, що культурна спадщина охороняється законом. Доцільно при цьому розглядати це поняття як таке, що охоплює також поняття культурних цінностей. Водночас Закон України «Про охорону культурної спадщини» ці поняття ніяк не узгоджує, а культурну спадщину розглядає просто як сукупність *об'єктів* культурної спадщини, під якими розуміє передусім матеріальні *нерухомі* об'єкти. З іншого боку, Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» мимоволі виконує роль базового акта щодо *рухомої* культурної спадщини. Термін «культурні цінності» у цьому Законі зводиться лише до рухомих культурних цінностей. Деякі вказівки на єдність рухомої та нерухомої культурної спадщини, а також її зв'язок з культурними цінностями, містять Закони України «Про охорону археологічної спадщини», «Про музеї та музейну справу», «Про

Національний архівний фонд та архівні установи» тощо. Водночас Закон України «Про культуру», ведучи мову як про культурну спадщину, так і про культурні цінності, не встановлює ніякої ієрархії цих понять. Дещо на береги винесено нематеріальну культурну спадщину, попри факт ратифікації Україною Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини.

Ще більші проблеми виникають в інших галузях законодавства, норми яких можуть застосовуватися до аналізованої проблематики сфери регулювання. Так, ст. 298 Кримінального кодексу України, що передусім стосується посягання на об'єкти культурної спадщини, лишає за дужками посягання на рухомі культурні цінності. Ця прогалина утворилась унаслідок спроб узгодження з чинним законодавством тексту первісної редакції ст. 298, що свого часу закономірно виросла зі ст. 207 Кримінального кодексу УРСР 1960 р. В останній йшлося про посягання на пам'ятки історії та культури, під якими радянське законодавство розуміло як рухомі, так і нерухомі об'єкти.

Мета статті. Окреслені проблеми, що дедалі більше загострюються, стимулюють доктринальні пошуки для того, щоб зрештою розплутати один з найскладніших поняттєвих вузлів, що історично сформувався як в міжнародному праві, так і в українському законодавстві. Вбачаємо своїм завданням з'ясувати не лише зміст понять культурної спадщини та культурних цінностей, а й визначити філософські та історико-правові підвалини зв'язку цих понять як між собою, так і з континентальним речовим правом.

Виклад основного матеріалу. Прийнято вважати, що поняття культурних цінностей з'явилося в міжнародному праві раніше за поняття культурної спадщини. Гаазька конвенція 1954 р. про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту зробила поняття культурних цінностей одним з центральних понять міжнародного права. Разом з тим відповідний термін в шести офіційних текстах Конвенції дещо різниться. Франкомовний текст послуговується терміном «*biens culturels*» (культурні блага), англomовний – «*cultural property*» (культурна власність або культурне майно), а в російськомовному тексті вживається поняття «культурные ценности». Іспанський термін «*bienes culturales*» повністю слідує французькій моделі. Арабське *ثقافة كل بلد* (*al-mulkiya al-taqāfiya*) і китайське 文化财产 (*wénhuà cáichǎn*) можна приблизно перекласти як культурне майно. Хоча всі тексти формально мають однакову юридичну силу, основною мовою міжнародного права на час створення Конвенції була французька мова і через це (хоча й не тільки), термін «*biens culturels*» потребує окремої уваги.

Поняття «культурні блага» значною мірою витікає із засад французького речового права. Термін «блага» у розумінні саме майнових благ є засадничою категорією Цивільного Кодексу Наполеона 1804 р. Цей кодекс побудований на старій інституційній системі, що передувала німецькій пандектній системі, яку прийнято вважати прогресивнішою. Для інституційної системи є характерним поділ цивільного кодексу на три книги. Цей поділ ґрунтується на настанові римського юриста Гая, що всяке право стосується або осіб, або речей, або позовів (лат. – «*actiones*»), що у широкому сенсі може означати будь-які вчинки)⁶. Власне речове право в інституційній системі розкривається у другій книзі та становить, таким чином, серцевину кодексу. Як свого роду юридичний опис матеріального світу речове право з доктринального боку є вершиною французької цивілістики.

Друга книга Французького цивільного кодексу, про яку йдеться, має назву «Про блага та різні видозміни власності». Цю книгу відкриває ст. 516, яка говорить: «Tous les biens sont meubles ou immeubles»⁷ (всі блага є рухомими або нерухомими). Ще з дореволюційних часів склалася традиція перекладати термін «biens» російською як «имущества»⁸, адже «biens» у своїй етимології виходить від латинського слова «bona», що означає добро, майно, надбання. Граматично слово «bona» є іменником середнього роду множини. Елементом множини «bona» є «bonum», тобто певна майнова одиниця.

Французький Цивільний кодекс не визначає, що таке благо. Класичне французьке доктринальне визначення говорить, що блага є матеріальними речами, що мають здатність бути привласненими (*choses matérielles susceptibles d'appropriation*)¹⁰. Чинний Іспанський цивільний кодекс 1889 р., який серед сучасних кодексів романських країн Західної Європи є найбільш подібним до французького першозразка, у своїй ст. 333 робить спробу поєднання наведеного визначення благ з формулюванням цитованої вище ст. 516 Кодексу Наполеона: «Todas las cosas que son o pueden ser objeto de apropiación se consideran como bienes muebles o inmuebles»¹¹ (всі речі, що є або можуть бути об'єктом привласнення, розглядаються як рухомі або нерухомі блага).

Цивільний кодекс Королівства Італії 1865 р., що також засновувався на тричленній інституційній системі, містив статтю 406 такого змісту: «Tutte le cose che possono formare oggetto di proprietà pubblica o privata, sono beni immobili o mobili»¹² (всі речі, що можуть формувати об'єкт публічної чи приватної власності, є нерухомими чи рухомими благами). На перший погляд, це визначення дуже подібне до іспанського, але воно зазнало певної еволюції в Цивільному кодексі 1942 р., який є чинним і нині. Стаття 810 Кодексу 1942 р. лаконічно вказує: «Sono beni le cose che possono formare oggetto di diritti»¹³ (благами є речі, що можуть формувати об'єкт прав). У наступній ст. 811 під назвою «Disciplina corporativa», що утворювала окрему секцію «Dei beni nell'ordine corporativo» (про блага в корпоративному устрої), зазначалося: «блага в частині їх господарської ролі та вимог національного виробництва є підпорядкованими дисципліні корпоративного устрою»¹⁴. Ця фашистська стаття разом з усією секцією була вилучена з Кодексу ще у 1944 р.¹⁵ Таким чином, лишається лише доволі розмите визначення «благ» у ст. 810, в якій лише дієслово «formare» забезпечує мінімальний рівень юридичної конкретики.

Можна відзначити, що романські кодекси за загальним правилом розуміють під благами насамперед матеріальні речі. Певним винятком тут є ст. 535 сучасного Румунського цивільного кодексу: «Sunt bunuri lucrurile, corporale sau necorporale, care constituie obiectul unui drept patrimonial»¹⁶ (благами є речі, тілесні або безтілесні, які становлять об'єкт патрімоніального права). Під патрімоніальним правом розуміються суб'єктивні права, які можуть мати грошову оцінку і розглядаються як майно.

Майже сучасником Кодексу Наполеона була австрійська Всезагальна бюргерська законотворча книга 1811 р. Хоча вона теж слідує інституційній моделі, замість терміна «благо» тут з'являється більш звичний нам і характерний для фактично всієї подальшої германської традиції речового права термін «річ» (нім. – «Sache»)⁹.

На відміну від світоцентричного романського права, австрійське право в цій

частині розвиває людиноцентристську модель. У першій книзі Австрійського кодексу дається визначення особи, похідним від якого є визначення речі у ст. 285, з якої починається друга книга: «*Alles, was von der Person unterschieden ist, und zum Gebrauche der Menschen dient, wird im rechtlichen Sinne eine Sache genannt*»¹⁷ (усе, що є відмінним від особи і слугує для використання людиною, в юридичному сенсі називається річчю). Ця стаття досі зберігається в своїй первісній редакції, але до неї була додана ст. 285а про особливий статус тварин, які не є речами і охороняються спеціальним законом. Водночас там, де це не суперечить закону, до тварин застосовуються законодавчі положення, встановлені щодо речей¹⁸.

Австрійській моделі слідував прийнятий 1867 р. перший Португальський цивільний кодекс, у ст. 369 якого було закріплено: «*Cousa diz-se em direito tudo aquilo que carece de personalidade*» (річчю в праві називається будь-що, чому бракує особистості). Хоча португальське речове право послуговується поняттям «річ» замість поняття «блага», Кодекс 1867 своєрідно обіграв романське визначення блага, закріпивши у ст. 370, що об'єктом присвоєння можуть бути всі речі, які не вилучені з цивільного обігу (que não estão fora do commercio)¹⁹. Сучасний Португальський цивільний кодекс 1966 р. у своїй ст. 202 відмовився від австрійської моделі визначення речі: *Diz-se coisa tudo aquilo que pode ser objecto de relações jurídicas*²⁰ (річчю називається будь-що, що може бути об'єктом правовідносин). Водночас ця сама стаття слідує традиції «неблаговості» речей, вилучених з цивільного обігу: «Розглядаються, однак, поза цивільним обігом всякі речі, що не можуть бути об'єктом приватних прав, як ті, що перебувають у публічному домені, так і ті, що за своєю природою є такими, що не підлягають індивідуальному привласненню»²¹.

Якщо Португалія є винятком серед романських країн, певною мірою тяжіючи до германських зразків речового права, то Нідерланди є зразком германської у мовному відношенні, але в історико-юридичному – значною мірою романізованої країни. Стаття 1 Третьої книги нідерландського *Burgerlijk Wetboek* дає доволі широке і своєрідне визначення блага: «*Goederen zijn alle zaken en alle vermogensrechten*»²² (благами є всі речі і всі майнові права).

Зрештою підсумком еволюції германського речового права можна вважати § 90 німецької Бюргерської законотвори 1899 р.: «*Sachen im Sinne des Gesetzes sind nur körperliche Gegenstände*»²³ (речами у сенсі цього закону є лише тілесні предмети). Принагідно відзначимо, що Швейцарський цивільний кодекс 1907 р., який подекуди розглядається як наступний прогресивний етап німецькомовної кодифікації, теж застосовує термін «*Sache*», але не містить, як його визначення, так і будь-якої основоположної класифікації речей²⁴.

Тож у двох правових традиціях простежуються дві моделі рецепції римського права. Центральним елементом романського речового права є поняття «блага», що походить від латинського «*bonum*», а германська традиція бере за основу термін «річ», в основі якого лежить латинське «*res*»²⁵. Остання традиція ще з радянських часів остаточно усталилася у вітчизняному цивільному праві, як і в інших країнах Східної Європи. Так, у Польщі деякий час діяв Кодекс Наполеона, і в юридичному вжитку застосовувався польський термін «*dobro*», що був відповідником французького «*biens*»²⁶. Але наразі в Польському цивільному кодексі використовується термін «*rzecz*».

Тепер повернемося до поняття культурних цінностей. На сайті EUR-lex можна ознайомитись із текстом згаданого на початку нашої статті Регламенту Ради ЄС 116/2009 від 18 грудня 2008 р. 23-ма офіційними мовами ЄС²⁷. В більшості офіційних текстів спостерігаються відповідники терміна «культурні блага», що є властивим як для країн романської правової родини, (ісп. – «bienes culturales», іт. – «beni culturali», порт. – «bens culturais», рум. – «bunuri culturale», нідерл. – «cultuurgoderen»), так і для більшості інших європейських країн (польськ. – «dobra kultury», хорв. – «kulturna dobra», нім. – «Kulturgüter», данськ. – «kulturgoder», грецьк. – «πολιτιστικά αγαθά»).

Деяко особливими є болгарський та словенський варіанти (болг. – «паментици на културата» (пам'ятки культури), словен. – «predmeti kulturne dediščine» (предмети культурної спадщини)), а також чеський варіант «kulturní statky» (культурні статки). У литовському та естонському текстах, передусім з огляду на радянське минуле цих країн, вживаються аналоги терміна «культурні цінності» (ест. – «kultuuriväärtused», лит. – «kultūros vertybės»). Єдиний словацький текст оперує терміном «tovar kultúrneho charakteru», що ми схильні пов'язувати з неадекватністю перекладу.

Англійське «cultural goods» як певний відхід від усталеного «cultural property» (перехідний варіант – «cultural properties») є дослівною калькою французького терміна, але одним зі значень слова «goods» є «товари», чого немає у фр. «biens». Це і породжує різночитання серед нефахівців.

Постає питання, з чим саме можна пов'язати домінування франкомовного підходу до визначення культурних цінностей, який у підсумку, як ми бачимо, нав'язано германським країнам з іншою моделлю речового права і навіть англійській мові, для якої подібні «поступки» є зовсім незвичними. Як видається, ключ до розуміння проблеми лежить у філософському підґрунті французького речового права. Німецьке поняття речі «Sache» відображає раціоналістичний світогляд людини XIX ст. з вірою в прогрес і можливість зрештою повністю приборкати світ за допомогою людського розуму. Матерія в такій юридичній картині світу постає просто сукупністю речей. Річ як частина матерії приховує в собі всі складнощі та індивідуальні особливості, які належить з'ясувати. Цій позитивістській любові до деталей тут слугує надійним опертям складність і багатозначність латинського слова «res».

Зовсім інший світогляд законодавця простежується у французькому Цивільному кодексі. Барокове мислення всіляко обсмоктувало фундаментальні загадки буття та наполягало на принциповій неможливості пізнання світу. Через юридичну конструкцію чутливості майнових благ до привласнення (від фр. – «susceptibilité d'appropriation») підкреслюється, що лише певна частина світу здатна бути освоєною людиною. Тепер уже «res» є не елементарною частиною, а вселенською цілістю, яку французька доктрина називає загальною річчю (фр. – «chose commune»). Звідси слідувало правило: «tous les biens sont des choses mais que toutes les choses ne sont pas des biens» (всі блага є речами, але не всі речі є благами)²⁸. Так, із океану ми можемо набрати відро води. Ця вода і буде для нас «bien», оскільки може стати об'єктом привласнення. Але скільки б відер ми не черпали, ми не можемо привласнити весь океан з його хвилями, течіями та життям, що в ньому вирує. Утім, оскільки Кодекс серед різновидів благ передбачає також певні види майнових прав, на

сьогодні усталилась доктринальна позиція, що як всі блага не є всіма речами, так і всі речі не є всіма благами²⁹, але на метафізиці права культурних цінностей остання модифікація особливо не позначилась.

Висновки. Дещо архаїчна і складна філософія Кодексу Наполеона несподівано стає актуальною, коли ми говоримо про інтеграцію поняття культурної спадщини та культурних цінностей. Історично ці поняття змінюють одне одного в різних конвенціях, рекомендаціях та інших міжнародних актах, дуже рідко і складно співіснуючи в межах одного нормативного тексту³⁰. Термін «культурні блага» слугує містком до континентального речового права, дає змогу повноцінно задіяти в цій царині відповідний інструментарій, маючи справу з культурними цінностями як з особливим різновидом майна. Разом з тим, охороняючи культурну спадщину, ми не лише опікуємось майном, адже значно більш цінним для нас є зберегти те, до чого ми не можемо ні доторкнутися, ні подекуди навіть збагнути. В цій ситуації нам приходить на допомогу абстрактніше поняття культурної спадщини. Кажучи суворо юридично, ми можемо розуміти культурну спадщину як свого роду «*choses communes*» – сукупність рухомих і нерухомих культурних благ та нематеріальної культурної спадщини. Саме за цією моделлю пішов французький законодавець у ст. L111-1 Кодексу про культурну спадщину³¹, в чому ми вбачаємо відгомін попередніх традицій французької цивілістики.

Разом з тим повністю відокремити матеріальне від нематеріального неможливо, оскільки кожен матеріальний об'єкт культурної спадщини містить своє нематеріальне послання і саме в цьому полягає його найбільша автентика і цінність. Тут мимоволі пригадуються загадкові «сльози речей» (лат. – «*lacrimae rerum*») Вергілія (*Aeneid*, I, v. 466) або естетичний принцип японської поезії «моно но аваре» (物の哀れ – сумна чарівливість речей)³². Російська дослідниця М. П. Герасимова, аналізуючи творчість Кавабати Ясунарі, пише, що, на думку автора, призначення речі не в тому, щоб приносити користь та естетичне задоволення, а в тому, щоб долати час, об'єднуючи живих і мертвих³³. «Мені подобається, коли будинок, де живе самотня жінка, має старий і занедбаний вигляд...» – пише японська середньовічна письменниця Сей-Сьонагон³⁴. Будучи повністю чужою для споживацької свідомості сучасних суб'єктів прийняття рішень та розбещених видовищами туристів, ця ідея закладена в самій природі права культурної спадщини, що особливо проявляється у текстах деяких правових пам'яток. Так, у 3-му пункті преамбули мексиканського Закону 1914 р. щодо збереження пам'яток історії і мистецтва вказувалося, що пам'ятки слід захищати не лише від руйнування, а й від реставрації, що нищить автентичність і доказову силу (*fuerza probatoria*) пам'ятки³⁵.

У давньокитайському трактаті Джвандзи читаємо: «Якщо бачити все відмінним, то існують печінка і жовчний міхур, край Чу і край Юе. Якщо бачити все тотожним, тоді тьма-тьмуца речей єдина»³⁶. Право культурної спадщини має давати можливість одночасно бачити все відмінним і тотожним, але нам видається, що абстрактне «єдине» в ньому має превалювати. Тут пригадується, як серед заперечних аргументів щодо запровадження в Україні спеціального національного правового режиму охорони пам'яток ЮНЕСКО фігурувало положення статті 5 Паризької конвенції ЮНЕСКО 1972 р., згідно

з якою держави зобов'язалися проводити загальну політику (general policy) щодо культурної та природної спадщини. Тож доцільно слідувати іншій настанові Джвандзи: «Самому лиш іти за ходою речей, не шукаючи зиску – тоді у Піднебесній буде порядок!»³⁷.

1. *Хотенко О.* Переміщення культурних цінностей через кордони України. В чому проблема і де знайти рішення // *НВ Бізнес*. 8 січня 2020 р. URL : <https://nv.ua/ukr/biz/experts/predmeti-mistectva-na-ukrajinskomu-kordoni-chomu-sistema-ne-pracyuye-50063062.html>

2. *Акуленко В. І.* Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України : монографія. Київ, 2013. С. 475–489. 3. *Менська О. А.* Культурна спадщина як об'єкт цивільних прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 231 с. 4. *Романюк А. О.* Історичні та культурні цінності як об'єкт цивільно-правових відносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ : Нац. акад. внутрішніх справ, 2015. 233 с. 5. *Зверховська В. Ф.* Культурні цінності як об'єкти цивільних прав : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 212 с. 6. *Институции Гая, текст и перевод / изд. Ф. Дыдынско-го.* Варшава., 1891. С. 18. 7. *Code civil des Français / Nouvelle Édition stéréotype, conforme à l'édition originale de l'imprimerie de la République; a laquelle on a ajouté les lois transitoires et une table analytique et raisonnée des matières.* Paris, 1805. P. 93. 8. Французский гражданский кодекс 1804 года. С позднейшими изменениями до 1939 г. / перевод *И. С. Петерского*. Москва : Юридическое издательство НКЮ СССР, 1941. С. 148. 9. *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie.* II. Theil. Wien : Aus der k. k. Hof und Staatsdruckerei 1811. S. 1. 10. *Saujot C.* Le droit français de l'archéologie / Deuxieme édition à jour au 1-er septembre 2007. Paris, 2007. P. 171. 11. *Código Civil // Gaceta de Madrid.* Num. 206. Jueves, 25 Julio 1889. Tomo III. P. 255. 12. *Codice civile del Regno d'Italia, corredato della relazione del Ministro Guardasigilli Fatta A. S. M., in udienza del 25 giugno 1865.* Torino – Firenze, 1865. P. 79. 13. *Codice Civile.* Testo approvato con R. decreto 16 marzo 1942-XX, n. 262 // *Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia*, n. 79. Sabato, 4 aprile 1942. Anno XX. P. 86. 14. *Ibid.* 15. *Decreto legislativo luogotenenziale.* 14 settembre 1944, n. 287. *Provvedimenti relativi alla riforma della legislazione civile.* // *Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia*, n. 79. Giovedì, 9 novembre 1944. P. 506. 16. *Despre distinctia bunurilor (Art. 535–546 – Noul Cod Civil).* URL : http://www.euroavocatura.ro/articole/1058/Despre_distinctia_bunurilor_Art_535_-_546_-_Noul_Cod_Civil 17. *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch....* S. 1. 18. *Bundesgesetz: Rechtsstellung von Tieren (NR: GP XVII IA 130/A AB 497 S. 53. BR: AB 3447 S. 498.)* // *Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich.* Jahrgang 1988. Ausgegeben am 31 März 1988, 62. Stück. S. 1832. 19. *Codigo civil portuguez.* Aprovado por Carta de lei de 1 de julho de 1867. Segunda edição official. Lisboa, 1868. P. 68. 20. *Decreto-Lei n. 47 344 : Aprova o Código Civil e regula a sua aplicação* // *Diário do Governo.* Sexta-feira 25 de Novembro de 1966. I Série – Número 274. P. 1903. 21. *Ibid.* 22. *Burgerlijk Wetboek Boek 3.* URL : <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005291/2020-01-01> 23. *Bürgerliches Gesetzbuch.* Vom 18. August 1896. // *Deutsches Reichsgesetzblatt.* Band 1896. Nr. 21. S. 209 24. *Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907.* URL : https://www.gesetze.ch/sr/210/210_080.htm 25. Див. додатково: *Малишев О. О.* Романська та германська традиції археологічного права: спроба узагальнення // *Правова держава.* Вип. 29. Київ, 2018. С. 476–485. 26. *Kodex Napoleona z przypisami.* Xiąg trzy. Warszawa, 1810. S. 139. 27. *Council Regulation (EC) No 116/2009 of 18 December 2008 on the export of cultural goods (Codified version).* URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32009R0116> 28. *Duranton M.* Cours de droit civil: suivant le Code français. Tome II. Bruxelles, 1841. P. 248. 29. *Carbonnier J.* Droit civil :

Les biens. Paris, 1969. P. 51. URL : <https://cours-de-droit.net/presentation-et-definition-du-droit-deces-biens-a121603808/> **30.** *Frigo M.* Cultural property v. cultural heritage: A “battle of concepts” in international law? // International Review of the Red Cross. June. 2004. Vol. 6. № 854. P. 367–370. **31.** Code du patrimoine / Version consolidée au 6 mars 2020. URL : <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006074236> **32.** *Моррис А.* Мир блистательного принца. Придворная жизнь в древней Японии. / пер. с англ. *Д. Харитоновой.* Москва, 2019 С. 286–287. **33.** *Герасимова М. П.* Образы вещей в произведениях Кавабаты Ясунари. / Вещь в японской культуре / Сост. *Н. Г. Анарина, Е. М. Дьяконова.* Москва, 2003. С. 235–236. **34.** Сэй-Сёнагон. Записки у изголовья. / Пер. со старояпонского *В. Марковой.* Предисл. и коммент. *В. Марковой.* Оформл. худ. *И. и В. Сальниковых.* Москва, 1983. С. 195. **35.** *Rodriguez Morales L.* Ley sobre Conservación de Monumentos Históricos y Artísticos y Bellezas Naturales, promulgada el 6 de abril de 1914 // Boletín de Monumentos Históricos. Tercera Época. Núm. 21. 2011. P. 207. **36.** Джвандзи / пер. з кит. *Вон Гак.* Київ, 2019. С. 63 **37.** Ibid. С. 83.

References

1. I. Khotenko O. Peremishchennia kulturnykh tsinnostei cherez kordon Ukrainy. V chomu problema i de znaiyti rishennia. // NV Biznes. 8 January 2020. URL : <https://nv.ua/ukr/biz/experts/predmeti-mistectva-na-ukrajinskomu-kordoni-chomu-sistema-ne-pracyuye-50063062.html> **2.** *Akulenko V. I.* Mizhnarodne pravo okhorony kulturnykh tsinnostei ta yoho implementatsiia u vnutrishnomu pravi Ukrainy : monog. Kyiv, 2013. P. 475–489. **3.** *Menska O. A.* Kulturna spadshchyna yak ob'iekt tsyvilnykh prav : PhD thesis, spets. : 12.00.03. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, 2015. 231 p. **4.** *Romaniuk A. O.* Istorychni ta kulturni tsinnosti yak ob'iekt tsyvilno-pravovykh vidnosyn : PhD : 12.00.03. Kyiv : Nats. akad. vnutrishnikh sprav, 2015. 233 p. **5.** *Zverkhovska V. F.* Kulturni tsinnosti yak ob'iekt tsyvilnykh prav : PhD thesis: 12.00.03. Odesa : Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiiia», 2015. 212 s. **6.** *Gaii Institutiones. Ad Codicis Veronensis.* / ed. Th. Dydinski. Varsoviae, 1891. P. 18. **7.** Frantsuzskiy hrazhdanskyy kodeks 1804 hoda. S pozdneishymy yzmenenyiamy do 1939 h. / perevod *Y. S. Pereterskoho.* Moskva: Yurydycheskoe yzdatelstvo NKlu SSSR, 1941. S. 148. **8.** Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie. II. Theil. Wien : Aus der k. k. Hof und Staatsdruckerei 1811. S. 1. **9.** *Saujot C.* Le droit français de l'archéologie / Deuxieme édition à jour au 1-er septembre 2007. Paris, 2007. P. 171. **10.** Código Civil // Gaceta de Madrid. Num. 206. Jueves, 25 Julio 1889. Tomo III. P. 255. **11.** Codice civile del Regno d'Italia, corredato della relazione del Ministro Guardasigilli Fatta A. S. M., in udienza del 25 giugno 1865. Torino – Firenze, 1865. P. 79. **12.** Codice Civile. Testo approvato con R. decreto 16 marzo 1942-XX, n. 262 // Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia, n. 79. Sabato, 4 aprile 1942. Anno XX. P. 86. **13.** Ibid. **14.** Decreto legislativo luogotenenziale. 14 settembre 1944, n. 287. Provvedimenti relativi alla riforma della legislazione civile. // Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia, n. 79. Giovedì, 9 novembre 1944. P. 506. **15.** Despre distinctia bunurilor (Art. 535–546 – Noul Cod Civil). URL : <http://www.euroavocatura.ro/articole/1058/> Despre distinctia bunurilor Art 535 - 546 - Noul Cod Civil **16.** Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch.... S. I. **17.** Bundesgesetz: Rechtsstellung von Tieren (NR: GP XVII IA 130/A AB 497 S. 53. BR: AB 3447 S. 498.) // Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich. Jahrgang 1988. Ausgegeben am 31 März 1988, 62. Stück. S. 1832. **18.** Código civil portuguez. Aprovado por Carta de lei de 1 de julho de 1867. Segunda edição oficial. Lisboa, 1868. P. 68. **19.** Decreto-Lei n. 47 344 : Aprova o Código Civil e regula a sua aplicação // Diário do Governo. Sexta-feira 25 de Novembro de 1966. I Série – Número 274. P. 1903. **20.** Ibid. **21.** Burgerlijk Wetboek Boek 3. URL : <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005291/2020-01-01> **22.** Bürgerliches Gesetzbuch. Vom 18. August 1896. // Deutsches Reichsgesetzblatt. Band 1896. Nr. 21. S. 209 **23.** Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907. URL : https://www.gesetze.ch/sr/210/210_080.htm **24.** See also : *Malyshch O. O.* Romanska ta hermanska tradytsii arkhelohichnoho prava: sproba uzahalnennia //

Pravova derzhava. Vyp. 29. Kyiv, 2018. S. 476–485. **26.** Kodex Napoleona z przypisami. Xiąg trzy. Warszawa, 1810. S. 139. **27.** Council Regulation (EC) No 116/2009 of 18 December 2008 on the export of cultural goods (Codified version). URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32009R0116> **28.** *Duranton M.* Cours de droit civil: suivant le Code français. Tome II. Bruxelles, 1841. P. 248. **29.** *Carbonnier J.* Droit civil: Les biens. Paris, 1969. P. 51. <https://cours-de-droit.net/presentation-et-definition-du-droit-des-biens-a121603808/> **30.** *Frigo M.* Cultural property v. cultural heritage: A “battle of concepts” in international law? // International Review of the Red Cross. June. 2004. Vol. 6. № 854. P. 367–370. **31.** Code du patrimoine / Version consolidée au 6 mars 2020. URL : <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006074236> **32.** *Morris I. I.* The World of the Shining Prince: Court Life in Ancient Japan. 1994, page 197. **33.** *Gerasimova M. P.* Obrazy veshchey v proizvedeniyakh Kavabaty Yasunari. / Veshch' v yaponskoy kul'ture / Sost. N. G. Anarina, E. M. D'yakonova. Moskva, 2003. S. 235–236. **34.** *Sey-Senagon.* Zapiski u izgolov'ya. Per. so staroyaponskogo V. Markovoy. Predisl. i komment. V. Markovoy. Moskva, 1983 S. 195. **35.** *Rodriguez Morales L.* Ley sobre Conservación de Monumentos Históricos y Artísticos y Bellezas Naturales, promulgada el 6 de abril de 1914 // Boletín de Monumentos Históricos. Tercera Época. Núm. 21. 2011. P. 207. **36.** Zhuang Zhou / translated by *Wong Gak.* Kyiv, 2019. S. 63 **37.** *Ibid.* C. 83.

Malyshev Oleksandr. Cultural Heritage in Juridical Realm of Things

Introduction. This article deals with the concepts of cultural heritage and cultural property from the standpoint of legal history and philosophy. This research reflection was inspired by the Draft Law of Ukraine “On Cultural Market Goods”. The author follows the path determined by language and by peculiarities of civil law tradition. It is high time to return to a dialectical understanding of Romance and Germanic traditions as two contradictive poles of heritage law understanding in Continental Europe.

The aim of the article is the analysis of the correlation of “cultural heritage” and “cultural property” notions within international law and national law of Ukraine, and integration of these notions into the united concept of heritage law.

Results. First, the fundamental terms and definitions – for instance, “bien” (French) and “Sache” (German) – related to the property law have been analysed in relevant civil codes of Romance and Germanic traditions. The property law in the civil law tradition provides a certain legal description of the whole visible and abstract world. Hence, the way passed from the Napoleonic Code to the German Bürgerliches Gesetzbuch was both the development of legal forms, as well as the evolution of the world outlook reflected in the legal texts.

In the French Code civil, one can observe a baroque pattern of the world of things, especially manifested by a difficult correlation between “bien” and “chose” concepts. The definition of “Sache” in Bürgerliches Gesetzbuch demonstrates the positivistic world vision. Because Bürgerliches Gesetzbuch is more advanced from the legal drafting methodology, its specific patterns and notions were implemented by the civil codes of the majority of European countries. On the contrary, in the heritage law realm, the Romance “bien” concept has been dominating.

Conclusions. Paper states that the Romance law tradition and, particularly, the French doctrine of the civil law have a determining impact on the roots and on the formation of the modern vision of the cultural property. Hence, such doctrinal foundations seem to be efficient for a systematic and organic comprehension of the heritage law.

Key words: cultural heritage, cultural property, biens culturels, things, property law.